

Turkish Studies

History

Volume 13/24, Fall 2018, p. 1-15
DOI: 10.7827/TurkishStudies.14407
ISSN: 1308-2140
Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş: Kasım 2018*

✓ *Accepted/Kabul: Aralık 2018*

✍ *Referees/Hakemler: Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN - Dr. Öğr. Üyesi Yavuz HAYKIR - Dr. Mustafa ŞAHİN*

This article was checked by iThenticate.

CİZRE BELEDİYE REİSİ VE MİRAN MUSTAFA PAŞA’NIN DAMADI OSMAN EFENDİ’NİN YAŞAMI VE NÜFUZ MÜCADELESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

*Bilal ALTAN**

ÖZET

Faaliyetleri ile az ya da çok önemli izler bırakan tarihi şahsiyetlerden söz edilebilir. Tarihi şahsiyetlerin çalışmamızın merkezindeki Osman Efendi örneğinde olduğu gibi, kimi zaman içinden çıktığı toplumun nüfuzlu bir ferdi iken, etkin, otoriter bir gücün müdahalesi ile yaşamları yeni bir boyut kazanabilir. Diğer taraftan yaşanabilecek hadiselerin seyri, ferdi otoriter güç veya ardıllarıyla çatışmaya da sürükleyebilir. Böylesi bir prototipi Miran Mustafa Paşa'nın damadı konumuna haiz Osman Efendi'nin sergilediğini söylemek mümkündür. Çatışma, Miran Aşiret Reisi ve Hamidiye 48. Alay Kumandanı Mustafa Paşa ile değil de Mustafa Paşa'nın 1902 yılındaki vefatından sonra yerine geçen oğlu Abdülkerim Bey ile Osman Efendi arasında yaşanmıştır. Osman Efendi ile Abdülkerim Bey arasındaki çatışma, kitlesel bir göçü beraberinde getirmiştir. Şöyle ki çatışmanın yaşandığı süreçte Cizre surları içindeki Tor, Mir Ali ile birlikte üç mahalleden biri olan Kale Mahallesi'nde yaşayan Osman Efendi, bu mahalle sakinleri ile baskı neticesinde Zaho'ya gitmek zorunda kalmıştır. Sıkıntının, tüm Cizre ahalisi ile birlikte Cizre çevresinde yaşayan diğer kimi kesimleri de kapsayacak kadar geniş bir boyut kazandığını söylemek mümkündür. Cizre ve çevresinde yaşayanlar, Osman Efendi'ye dair anahatlarıyla çok az malumata sahiptir. Malumat teşkil eden husus, kendisinin bir zamanlar Cizre'de belediye reisliği yaptığıdır. Bu bağlamda, çalışmamızda, 20. yüzyılın başı Cizre'sinde önemli bir kişilik olarak ortaya çıkan Osman Efendi'nin hem hayatı ve ailesi hem de nüfuz mücadelesi değerlendirilmek amaçlanmaktadır. Arşiv belgelerinin yanı sıra Osman Efendi'nin

* Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi Rektörlüğü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, E-posta: altanbil@gmail.com

Cizre’de yaşayan aile efradının verdiği malumatlardan mülakat yapılmak suretiyle yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osman Efendi, Cizre, Miran Aşireti, Abdülkerim Bey

**AN EVALUATION OVER THE LIFE AND STRUGGLE FOR
PRESTIGE OF CIZRE MAYOR AND MIRAN MUSTAFA PASHA’S
SON-IN-LAW OSMAN EFENDI**

ABSTRACT

Historic personalities who have left small or great marks on history with their acts can be mentioned. Just as in the example of Osman Efendi at the center of our study, the lives and struggles of historic personalities for an effective, authoritative power gain a new dimension while being a prestigious individual of the society from which they emerged in time. On the other hand, the course of events that may occur could drag the individual into conflict with authoritative powers or successors. As such, it is possible to say that Osman Efendi, who holds the position of Miran Mustafa Pasha’s son-in-law, exhibited a prototype of this. The conflict took place not between the Miran Aşiret Mayor and Commander of the 48th Regiment Mustafa Pasha but between Mustafa Pasha’s son, Abdülkerim Bey, who passed into his place after his death in 1902, and Osman Efendi. The struggle between Osman Efendi and Abdülkerim Bey brought about a mass migration. Such that, in the processes in which the conflict was experienced, Osman Efendi, who lived in one of the three neighborhoods within the ramparts of Cizre along with Tor and Mir Ali, was forced to go to Zaho as a result of the pressures from the residents of this neighborhood. It is possible to say that the problem gained a dimension wide enough to encompass the entire community of Cizre along with all other segments living around Cizre. Those living in and around Cizre have very little information about the keys regarding Osman Efendi. The matter that constitutes information is that he himself was the mayor of Cizre for some time. In this context, our study aims to evaluate both the life and family and the struggle for prestige of Osman Efendi, who emerged as a significant personality in Cizre at the start of the 20th century. Along with archive documents, the information that Osman Efendi’s family members living in Cizre provided were utilized by means of conducting interviews.

STRUCTURED ABSTRACT

Osman Efendi emerged at the start of the 20th century as a significant personality with his life and struggle for prestige in Cizre, and he was born in Cizre on July 1, 1873 on the Gregorian calendar and 1289 on the Mohammedan calendar, according to records at the Population and Citizenship Affairs General Directorate. He died in Baghdad on April 8, 1923 Gregorian, 1339 Mohammedan because of chronic cirrhosis. Osman Efendi was buried in the Molla Sadıkkzâde Family Cemetery at the Cizre Asr-i Burial Site. His grave still sits at the

specified place. Pursuant to the position and status he obtained, a fez figure is found on his gravestone.

Osman Efendi was determined to be recorded in the "Elçiturunu" registry, and his father's name was Abdullah and his mother's was Emine. His family members with the last name Molla Sadık and residing in Cizre adopted the surname of Melih (written as Meliğ in the records) with the Surname Law of 1934; however, upon the requests of his family members in 1996, the surname Meliğ was changed to Ayhanoglu.

The fact that Bedirhan Bey, an emir of Cizre, deputized Osman Efendi's grandfather Molla Sadık for his goods and property indicates that Molla Sadık had significant power and a recognized personality. Osman Efendi's family members reported that Molla Sadık was "Bedirhan Bey's absolute proxy", and Bedirhan Bey deputizing Molla Sadık to his revenues and properties originated from the trust that Molla Sadık probably awakened in him and in his local community. Abdullah Bey, Molla Sadık's son and Osman Efendi's father, performed the clerkship of Mustafa Pasha, the son of the 48th Hamidiye Regiment Command and Miran Aşiret Mayor. Abdullah Bey was a professor of the time and a foundation for Islamic jurisprudence, philosophy, logic, and literature. He taught the children of statements like many pashas, landowners, and governors in the region, including Erzurum Governor and Şura-yı State Member Kurt İsmail Pasha, and he was invested in their education.

The first wife of Osman Efendi, who was married twice, was Adile Hanım. Adile Hanım is the daughter of the Miran Aşiret Mayor Mustafa Pasha. His second marriage, while his first wife was still alive, was with the daughter of Mehmet Bey, in the ranks of commander in the Hamidiye Regiments in Cizre, Latife Hanım. Osman Efendi had two children, one girl named Vasfiye and one boy named Salim Hamza. However, Osman Efendi lost both children when they were babies. Osman Efendi had five brothers, Said, Abdülkerim, Mustafa, Mehmed Emin, and Esad, and two sisters, Enise and Hacer.

Osman Efendi obtained his first education along with his father and from the scholars of the time, and he later was educated at an Ottoman School and graduated from this school. It was a foundation for both religious and scientific studies. It was understood, from both his appointment as Cizre mayor and his reward of the rank of Kapıcıbaşılık, that Osman Efendi had good relations with Padishah Abdühamid II and high officials of the state. On the other hand, Osman Efendi generally had good relations with the people of Cizre and the tribes of the region. As a personality mentioned and accredited, Osman Efendi established kinship by marrying the daughter of Miran Mustafa Pasha, one of the most important political powers in the region of that period. As a result of Miran Mustafa Pasha carrying the role of Hamidiye Regiments commander, the kinship established with Miran Mustafa Pasha increased the prestige of Osman Efendi. Osman Efendi earned the qualification of the son-in-law of Miran Aşiret Mayor Mustafa Pasha and experienced a disagreement with Abdülkerim Bey after the death of his father, Mustafa Pasha, in 1902. The disagreement Miran Aşiret Mayor Abdülkerim Bey and Osman Efendi experienced led to the pressure

particularly that Abdülkerim Bey created over him and Osman Efendi undergoing a problematic period.

In the process of the Cizre Municipal mayor, Osman Efendi was forced to migrate to Zaho before July 1907 with his supporters acting together with him as a result of the coldness and struggle between him and Abdülkerim Bey. While Osman Efendi was the mayor of Cizre, a clear indicator that he underwent periods of difficulty because of the attitudes that Miran Aşiret Mayor Abdülkerim exhibited is that Miran Aşiret Mayor Abdülkerim incarcerated Osman Efendi and held him under pressure with demands for ransom at the end of 1906 and start of 1907. No influence was seen of the notices sent to Abdülkerim Bey regarding the return of Osman Efendi. Osman Efendi's spouse Mustafapaşazâde Adile sent a telegram on March 8, 1907 to the Office of the Istanbul Grand Vizier from Cizre by means of the province of Diyarbakır. In the telegram, Adile Hanım implored for the rescue of her husband. Against her call for help, the circumstances were asked to quickly be ended from the relevant officials by the Office of the Grand Vizier.

The research that Hümâyûn Müşîriyyeti conducted over the Fourth Army regarding the theme presents a different dimension for the foundation of the work. Müşîr Zeki, in a telegram dated March 25, 1907, specified that Osman Efendi became District Governor Abdülkerim Bey's son-in-law and that he went to Abdülkerim Bey's side of his own free will because of an accounting problem between them. Osman Efendi was found to be quite indebted to Abdülkerim Bey, and he was exposed to Abdülkerim Bey's pressures about actions of the abuse of credence. Abdülkerim Bey emphasized in a telegram that, before the Constitutional Period, Osman Efendi possessed a position of the Cizre network and that despite having been sentenced for murder and an official writ on this matter having been produced by the Cizre Court, he was included in the Cemiyet-i İttihadiyye with the declaration of Ottoman Basic Law and seized the position of mayor of the Cemiyet by hiding his past crimes. According to Abdülkerim Bey, Osman Efendi was acting with feelings of revenge and gleefully restrained or freed whomever he wanted. He took money from his relatives based on the degree of the problem and released those he imprisoned after providing benefits.

It can be said, with regard to the results portion of our study, that there is information that could be deemed limited with regard to Osman Efendi, the grandson of Molla Sadık and son of Abdullah Bey. Although the archive documents that were able to be accessed, other than his family members, helped us obtain more reliable information about himself and what he experienced, it could not be said that it was sufficient.

It was understood from the position of governor given to Molla Sadık after the Bid of Bedirhan Bey that towards the middle and at the end of the 19th century, the Molla Sadık family, of which Osman Efendi was a member, assumed an important position in the rural structure of the Ottoman State and was accepted by the center. Through Molla Sadık, in addition to Abdullah Bey, assuming important positions before the state, they provided the opportunity, in a sense, to pave the way for Osman Efendi.

Developments such as the position of the Molla Sadık family within the state, his own reward with the rank of kapıcıbaşı (head gatekeeper), and his marriage with the daughter of Miran Mustafa Pasha were influential in Osman Efendi becoming a prestigious and authoritative power in Cizre and its surrounding area. The expected yield of the connection established through the marriage into the Miran Mustafa Pasha family was the positive impact on the life of Osman Efendi. But after the succession of Abdülkerim Bey after the death of his father Mustafa Pasha created a significant offense in the life of Osman Efendi. Abdülkerim Bey adopting a demeanor against him lead to specifically Osman Efendi and his family and generally Cizre and the surrounding public experiencing struggles and even a large group migrating. The events experienced between the two forced the rural civil and military officials to struggle with the central state. On the other hand, the process constituted an obstruction to Osman Efendi fully executing his duty as Cizre mayor.

The disagreement between Osman Efendi and Abdülkerim Bey relied on a struggle for power. The power struggle left a negative impact on the region and community. The accusations of Abdülkerim Bey and Diyarbakir Governor Fehmi Bey about Osman Efendi and Osman Efendi causing the death of a Mardin gendarmerie commander were the events that damaged the respect of Osman Efendi and his family.

Keywords: Osman Efendi, Cizre, Miran Aşireti, Abdülkerim Bey

Osman Efendi'nin Ailesi ve Hayatı

Kendisine ait herhangi bir kimlik belgesine ulaşamadığımız Cizreli Molla Sadızkâde Osman Efendi¹ (BOA, DH. MKT. 2639/96), nüfus kayıtlarında “Elçiturunu” kütüğüne kayıtlı bulunmaktadır. Osman Efendi, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'ndeki kayıtlara göre Hicri 1289, Miladi 1 Temmuz 1873 tarihinde Cizre'de doğmuştur. Yine aynı kayıtlarda babasının adı Abdullah, annesinin adı Emine olarak geçmektedir.² Esasında Molla Sadık soyuna mensup ve Cizre'de ikamet eden fertler, aile soy isminin 1934 Soyadı Kanunu ile Melih (Kayıtlarda Meliğ diye yazılmış) olarak benimsendiğini, 1996 yılında talepleri üzerine Meliğ soy ismini Ayhanoğlu olarak değiştirdiklerini ifade etmektedir (Görüşme: 20 Nisan 2018). Bingöl de ailenin önceden Meliğ, sonradan Ayhanoğlu soyadını taşıdığını; ancak Osman Efendi'nin başka bir aile Elçiturunu üzerine kaydedildiğini belirtmektedir (Bingöl, 2008: 202). Kaydın nedeni, aile efradınca da bilinmemektedir.³

Cizre mirlerinden Bedirhan Bey, Osman Efendi'nin dedesi Molla Sadık'ı, mallarının ve mülklerinin vekili tayin etmiştir. İlgili tayin, Bedirhan Bey Kalkışması'nın bastırılıp kendisinin İstanbul'a getirilmesinden sonra gerçekleşmiştir. Takvim-i Vekayi'de tayine dair şu bilgi yer almaktadır: “... Ben bir içim su mütâlaa eder iken dâr-ül-âmân olduğum vakit Cizre'de kalan emvâl ve emlâkim üzerine bâ-hüccet-i şer'iyye tarafından vekil nasb ettikleri beni tahayyürde kodu...” (Takvim-i Vekayi, 1847: 2). Tayin, Molla Sadık'ın önemli bir güç ve tanınan bir kişilik olduğuna işaret etmektedir. Takvim-i Vekayi'deki tayin hususu, 22 Kasım 1859 tarihli bir belgede; “Girid'e ikamete me'mûr saadetlü Bedirhan Paşa'nın Kürdistan cânibinden bulunan müdür-i umûru Molla Sadık...”; 7

¹ İlgili belgede “Cizreli Molla Sadızkâde Osman Efendi” bilgisi geçmektedir.

² Osman Efendi'ye ait nüfus kayıt örneğindeki bilgiler, Cizre İlçe Nüfus Müdürlüğü'nden Osman Efendi ile Elçiturunu aile efradının izni doğrultusunda temin edilmiştir.

³ Aile efradı ile Cizre'de ve 20 Nisan 2018'de görüşme yapılmış olup, aile fertleri isimlerinin yazılmasını istemediği için detaya hem metin içinde hem de kaynakçada girilmemiştir. Aile efradından kastımız Osman Efendi'nin kardeşi Said Efendi tarafından torunlarıdır.

Mart 1862 tarihli diğ er bir belgede ise; “*Saâdetlü Bedirhan Paşa'nın Kürdistan'da bulunan vâridât ve emvâlinin vekili Arabî Kâtibi Molla Sadık...*” ifadeleriyle teyit olunmaktadır (BOA, A. MKT. UM. 383/27; BOA, A. MKT. UM. 546/23).⁴ Osman Efendi'nin aile efradı da Molla Sadık'ın; “*Bedirhan Bey'in vekil-i mutlakı*” olduğunu belirtmektedir (Görüşme: 20 Nisan 2018). Bedirhan Bey'in gelir ve mülklerine Molla Sadık'ı vekil tayin etmesi, muhtemelen Molla Sadık'ın kendisinde ve yöre ahalisinde uyandırdığı güvenden kaynaklanmaktadır. Ancak yine ilgili son iki belgede Bedirhan Bey'in, Molla Sadık tarafından zamanla mal ve mülklerine sahip çıkmadığı yönünde merkeze şikâyeti de bulunmaktadır (BOA, A. MKT. UM. 383/27; BOA, A. MKT. UM. 546/23).

Molla Sadık'ın oğlu ve Osman Efendi'nin babası olan Abdullah Bey, Hamidiye Alayları'ndan 48. Alay Komutanı Temer Ağa oğlu ve Miran Aşiret Reisi Mustafa Paşa'nın kâtipliğini yapmıştır. Zamanın müderrislerinden olup, fıkıh, felsefe, mantık ve edebiyata vakıftı. Başta Erzurum Valisi ve Şura-yı Devlet Üyesi Kurt İsmail Paşa olmak üzere bölgedeki birçok paşa, mutasarrıf, vali gibi devlet adamlarının çocuklarına ders vermiş ve onların eğitimleriyle ilgilenmiştir (Görüşme: 20 Nisan 2018) Ahmet Saygıdar, Abdullah Bey'e dair babasından kendisine intikal eden bir olayı şu şekilde aktarmaktadır:

Bir gün Musul valisi Musul'a dönerken Cizre'ye uğrar. Abdullah Efendi'yi görmek ve kendisine bir gece misafir kalmak ister. Abdullah Efendi'nin evine gider; ancak Abdullah Efendi o gün Mir Hasan'a öğrencileri ile pikniğe gitmiştir. Mir Hasan'a giden vali, Abdullah Efendi'yi namaz kılariken görür. Namazı bitirince vali ile kucaklaşırlar. Vali:

-Sizin aydın ve kültürlü biri olduğunuzu biliyordum. Meğer siz de namaz kıyıyormuşsunuz.

Abdullah Efendi valiye şöyle cevap verir:

-Paşam, eğer düşüncelerin doğruysa, benim için bir kayıp söz konusu değil, yaptığım ibadetle idman etmiş olurum. Yok eğer benim fikirlerim doğruysa ve kıyamet varsa (ki vardır) o takdirde ben görevimi yapmış oldum.

Daha sonra vali ile Abdullah Efendi sohbe dalarlar. Bu arada vali, Abdullah Efendi'nin talebelerine göz gezdirir ve kendilerine soru sorar. Talebeler içinden yakışıklı biri vardı ki o talebe, valinin dikkatini çeker. Vali, Abdullah Efendi'ye sorar:

-Bir kuzu gibi güzel olan bu çocuk kimdir, neyin nesidir?

Abdullah Efendi, çocuğun, İsmail Hakkı Paşa'nın (Kurt İsmail)⁵ oğlu olduğunu söyleyince, şair ruhlu vali, çocuğun güzelliğini şu beyitle ifade eder: “*Ebrû keman, yüz beyaz, leb kırmızı, pek acâib öyle Kurt'tan böyle kuzu.*” (Görüşme: 26 Nisan 2018).

⁴ Belgede geçen “Arabî Kâtibi” ifadesi, eğer lakap değilse, esasında Kürt olarak bilinen Molla Sadık'ın, Arap kökenli olabilme ihtimalini belirtmektedir.

⁵ Anlatılan olayı doğruluğunu teyit etmek mümkündür. Şöyle ki, İsmail Hakkı Paşa 1868 yılında vezirlikle Diyarbakır valisi olarak tayin edilir. İlgili tarihte Abdullah Efendi Cizre'dedir ve Osman Efendi henüz doğmamıştır. Diyarbakır Valisi İsmail Hakkı Paşa'nın, eğitimi için çocuğunu talebe olarak Abdullah Efendi'nin yanına vermesi doğal karşılanabilir. Olayın aktarımında yakışıklı ve güzel diye betimlenen oğlu, farklı kaynaklarda da “Yakışıklı” diye tabir edilen Ahmet Zülküfîl Paşa gibi durmaktadır. Ahmet Zülküfîl Paşa sonradan Sultan Abdülaziz'in kızı Saliha Sultan ile evlenmiştir. Bedirhan Bey vakasının hallinde bulunan Kurt İsmail Hakkı Paşa, Diyarbakır, Erzurum valiliği, IV. Ordu Müşirliği gibi önemli görevlerde bulunmuştur. Hayatı ve yaptıkları kendisinin II. Abdülhamid tarafından tutulmasını sağlamıştır. Diyarbakır Valiliği sırasında Şammar aşiretinin ıslah ve iskânı çalışmasında bulunurken Cizre'ye de uğramış ve burada Şammar Aşiret Reisi Şeyh Abdülkerim'in zarar verdiği telgraf hattını tamir ettirmiştir. Bkz. Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî, Cilt III, (Haz. Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 146; Selahattin Tozlu, “Karapapaklar Hakkında Bazı Notlar II”, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Cilt 9, Sayı 9, Ocak 2006, s. 98-100; Oktay Karaman, “Diyarbakır Valisi Hatunoğlu Kurt İsmail Hakkı Paşa'nın Diyarbakır'daki Aşiretleri Islah ve İskân Çalışması (1868-1875)”, History Studies, Yıl 2012, Cilt 4, Özel Sayı, s. 230-242.

Osman Efendi'nin annesi Emine Hanım da Cizreli olup, Kale Mahallesi sakinlerinden Mungan ailesindedir. Osman Efendi iki evlilik yapmıştır. İlk eşi Adile Hanım'dır. Adile Hanım, Miran Aşiret Reisi Mustafa Paşa'nın kızıdır. İlk eşi hayattayken ikinci evliliği yine Cizre'de Hamidiye Alayları'nda binbaşı rütbesinde bulunan Mehmet Bey'in kızı Latife hanımlardır (Görüşme Tarihi: 26 Nisan 2018). Nüfus kayıtlarında Osman Efendi'nin eşi olarak Latife Hanım'ın ismi geçmektedir. 1898 yılında Cizre'de doğan Latife Hanım, 1957 yılında vefat etmiştir (Nüfus Kayıt Örneği, Osman Efendi – Elçiturunu-).

Osman Efendi'nin biri Vasfiye isminde kız diğeri Salim Hamza isminde erkek olmak üzere iki çocuğu olmuştur. Ancak Osman Efendi her iki çocuğunu da bebek yaşlarda iken kaybetmiştir. Osman Efendi'nin Said, Abdülkerim, Mustafa, Mehmed Emin ve Esad olmak üzere beş erkek; Enise ve Hacer olmak üzere iki de kız kardeşi vardır (Görüşme: 20 Nisan 2018). Ancak nüfus kayıtlarında sadece Ayşe adında bir kız kardeşinin olduğu bilgisi geçmektedir (Nüfus Kayıt Örneği, Ayşe Elçiturunu).

İlk tahsilini babasının yanında ve zamanın âlimlerinden alan Osman Efendi, sonradan Rüştîye Mektebi'nde eğitim almış ve bu mektepten mezun olmuştur. Hem dini hem de fenni ilimlere vakıftı (Görüşme: 26 Nisan 2018).

Osman Efendi'nin Osmanlı Devleti, Bölge Aşiretleri ve Yöre İleri Gelenleri İle İlişkileri

Osman Efendi'nin Padişah II. Abdühamid ve devlet erkânı ile aralarının iyi olduğu temas edileceği üzere kendisinin hem Cizre belediye reisi olarak atanması hem de Kapıcıbaşılık rütbesi ile taltif edilmesinden anlaşılmaktadır. Osman Efendi genel olarak Cizre halkı ve bölge aşiretleri ile iyi ilişkiler içindeydi. Osman Efendi, ağır basan insani meziyetlerinden dolayı Cizre halkı ve bölge aşiretleri üzerinde belirli bir etki ve nüfuza sahipti (Görüşme: 20 Nisan 2018; Bingöl, 2008: 203). Sözü geçen ve itibar edilen bir kişilik olarak Osman Efendi, bölgede dönemin en önemli siyasi güçlerinden Miran Mustafa Paşa'nın kızı ile evlenerek akrabalık kurmuştur. Hamidiye Alayları komutanı rolünü taşıması hasebiyle Miran Mustafa Paşa ile kurulan akrabalık Osman Efendi'nin nüfuzunu arttırmıştır.

Miran Aşiret Reisi Mustafa Paşa'nın damadı vasfı edinen Osman Efendi, Mustafa Paşa'nın 1902 yılında vefatından sonra yerine geçen oğlu Abdülkerim Bey ile anlaşmazlık yaşamıştır. Miran Aşiret Reisi Abdülkerim Bey ile yaşadıkları anlaşmazlık, bilhassa Abdülkerim Bey'in kendisi üzerinde kurduğu baskı, Osman Efendi'nin sıkıntılı bir süreç geçirmesine yol açmıştır.

Osman Efendi'nin Cizre Belediye Reisliği Süreci

Cizre'de 1894'ten 1905 yılına kadar Hacı Abdülaziz Efendi belediye reisliği yapmıştır (İzğöer, 1999)⁶. 1906 yılında belediye reisliği makamında Osman Efendi bulunmaktadır (BOA, DH. MKT. 891/11). Tüzün, Osman Efendi'nin Miran Aşiret Reisi Mustafa Paşa zamanından beri Cizre Belediye reisliği görevini yürüttüğünü belirtmektedir (Tüzün, 2014: 488). Miran Mustafa Paşa'nın 1902 yılında öldüğü ve Diyarbakır Salnamesi'nde 1905 yılına kadar Cizre belediye reisliği yapanlar arasında Osman Efendi'nin isminin geçmemesi dikkate alındığında Tüzün'ün verdiği bilgiye şüpheyle bakılabilir.

Cizre Belediye reisliği sürecinde, Abdülkerim Beyle aralarındaki soğukluk ve çekişme neticesinde Osman Efendi kendisiyle birlikte hareket eden destekçileriyle 1907 Temmuz'undan önce Zaho'ya geçmiştir (BOA, BEO/3094/231994; Görüşme: 20 Nisan 2018). Osman Efendi'nin Cizre belediye reisi iken Miran Aşiret Reisi Abdülkerim'in sergilediği tavırdan dolayı sıkıntılı dönemler geçirdiği Osmanlı arşiv belgelerine yansımıştır. Cizre'de belediye reisliği yapan şahısların Miran aşiret reisleriyle kimi zaman çatışmaları, uzlaşamamaları yaygın bir durum halini almıştır. Osman Efendi

⁶ 1890-1891 yıllarında Cizre'de Mehmed Efendi'nin reis olduğu görülmektedir. Ancak Diyarbakır Salnamesi'nde 1892 ve 1893 yıllarına ait kayıt yer almadığından bu süreçte Mehmed Efendi'nin mi, Hacı Abdülaziz Efendi'nin mi ya da bir başka zatın mı reislik yaptığı belli değildir.

dışında daha öncesinde belediye reisliği görevinde bulunan Abdülaziz Efendi, Miran Mustafa Paşa ile ihtilaf yaşamıştır. İhtilaf, Mardin Mutasarrıfı Raif Bey'in girişimleriyle giderilip barış sağlanmıştır. İhtilaf, Belediye Reisi Abdülaziz dışında Cizre ulemaları Mehmed Beşir ve Abdülkerim, Süryani Katolik Murahassı El-Matrani, eşraflardan Abdülvehhab Ensari ile Abdurrahman, Keldani Murahassı Yakub, Hahambaşı Muallim Semoil gibi Cizre'nin ileri gelenleriyle de mevzubahis idi (BOA, DH.TMIK. M./42/35). Miran Mustafa Paşa'nın tutumunun genel bir rahatsızlığa yol açtığı dikkati çekmektedir.

Osman Efendi'nin Cizre'den ayrılıp Zaho'ya geçişine kadar yaşanan bazı hadiseler dikkat çekmek yerinde olacaktır. 1906 yılının sonları 1907 yılının başlarında Abdülkerim Bey, Cizre Belediye Reisi Osman Efendi'yi Diyarbakır Vilâyeti'nin Sadâret'e aktarımına göre fidye-i necât talebiyle hapsedip baskı altında tutmuştur. Hadisenin Cizre'de ahalinin ikiye bölünmesi gibi bir duruma yol açmaması ve Osman Efendi'nin kurtarılması için Mardin'deki nizâmiyye süvarisinden bir bölüğün gönderilmesi, nifakın önlenmesi hususunda Cizre Mevki Kumandanlığı'nın mahalli hükümete yardım etmesi gereği Sadâretçe, Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Müşîriyyet-i Celilesine tebliğ edilmiştir (BOA, BEO/3000/224935). Durumun ciddiyetine dair telgraf, Diyarbakır Vilâyeti'nce 22 Şubat 1907 tarihinde çekilmiştir (BOA, BEO 3001/225042). Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Müşîriyyeti'nce; Osman Efendi'nin iadesi Abdülkerim Bey'e ve sıkıntı yaratabilecek bir icraatın yaşanmaması için de Mardin'deki süvari bölüğüne bildirilmiştir (BOA, BEO 3006/225396). Ancak Osman Efendi'nin iadesine dair müşîriyyetten Abdülkerim Bey'e yapılan tebligatın bir tesiri görülememiştir (BOA, BEO 3007/225458).

27 Şubat 1907 tarihinde Erzincan'daki Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Müşîri Zeki Paşa'dan Umûm-ı Erkân-ı Harbiyye Dairesi'ne çekilen telgrafnâmede şöyle denilmektedir: “*Cizre Belediye Reisi Osman Efendi'nin sür'at-ı iadesi hakkında Diyarbakır Vilâyeti'nden vârid olan iş'âr üzerine, Abdülkerim Bey'e olunan tebligata cevâben alınan telgrafnâmede, mûmâ-ileyh Osman Efendi damadı olup Cizre ahâlisi arasında sebk eden münâzaayı müteâkıb diğer damadı Kolağası Tahir Ağa'nın feciaten vâki' olan vefâtının husûle getirdiği heyecânın kesb-i sükûn ve indifâna kadar nezdeine celb etmiş olduğu iş'âr etmekle her ne suretle olur ise olsun mûmâ-ileyhin iâdesiyle bu babda muâmele-i resmîyye-i şedîde icrâsına mahal bırakılmaması tekrar yazılmış ve bu kere ber-mantîk-ı emr-ü fermân-ı hümâyûn cenâb-ı mülûkâne Mardin'deki süvariden bir bölük Cizre'ye i'zâmü süvarisi fırkasına tebliğ kılınmış olduğu ma'rûzdur.*” (BOA, BEO 3006/225396).

Cizre Mevki Kumandanlığı ile Belediye Reisi Osman Efendi'nin birbiri aleyhindeki şikâyetlerinin soruşturulmasına Kaymakam Mehmed Ali Bey memur edilmiştir. Hatta Mehmed Ali Bey'in harcırahının sonradan haksız çıkan taraftan karşılanması, Dâhiliyye Mektûbî Kalemi'nden Diyarbakır Vilâyeti'ne gönderilen yazıda belirtilmiştir (BOA, DH. MKT. 1044/41).

Hadiseye dair Osman Efendi'nin eşi Mustafapaşazâde Adile, Cizre'den Diyarbakır Vilâyeti aracılığıyla İstanbul Sadâret makamına 8 Mart 1907 senesinde bir telgrafname çekmiştir. Telgrafnamede: “*Cizre belediye reisi zevcim Osman Efendi hâlâ Miran Reisi Kaim-makam Abdülkerim Bey'in kayd-ı esâretinde envâ-i ezâyla ta'zîb olunmaktadır. Tahliyesine verilen emirleri ısga' ettiği başka azâbını teşdîd etmektedir. 300 lira fidye-i necât gönderdim, bırakmadı. 700 liralıktan mütecâviz emvâlimizi de müsâdere ettiğinden başka 500 lira daha fidye-i necât vermedikçe bırakmayıp telef edeceğini kat'iyyen cevap gönderiyor. 500 lirayı da tedârik etmek iktidârın hâricindedir. Zevcimin hayâtında bir ramak kalmıştır. Bunca feryâd figanım rikkati merhameti adâleti uyandıramıyor mu? Mutahharat-ı İslâmiyyede bi-âciz-âneyim. Hâmi-i yegânemiz ibra-i şefkatimiz sevgili padişahımızdan vekil-i mutlakı bulunduğumuzdan feryâd-ı mahzun-âne ve mazlum-ânemi efendimizden başka kimin vasıtasıyla sıhah-ı merhamane ulaştırıp istimdâd-ı adâlet-i merhamet edeyim. Allah ve Resul aşkına padişahımın sadakası olsun. Zevcimi itlâf etmezden bu gaddârın pençe-i esâretinden tahlisine müsaraât buyrulmak için namusunuzda dehâlet ederim. El- emân el-emân*”

fermân.” (BOA, BEO 3008/225538).⁷ Eşi Adile Hanım'ın mektubu, Adile Hanım'ın kardeşi Abdülkerim Bey'i değil de eşi Osman Efendi'nin tarafını tuttuğunu göstermektedir. Adile Hanım'ın taraf tutumu iki gerekçeye bağlanabilir. Birincisi, eşi Osman Efendi'ye karşı olan bağlılığının yol açtığı duygusallık; ikincisi de Osman Efendi ile Abdülkerim Bey arasındaki anlaşmazlıkta gerçekte Osman Efendi'nin haklı olduğuna inanmasıdır.

Yardım çağrısı karşısında Sadâret makamınca, tekrardan Taraf-ı Vâlâ-yi Seraskeriyye ve Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Müşîriyyeti'nden ahvale son verilmesi süratle istenmiştir (BOA, BEO 3008/225538). Tebligatlara rağmen Abdülkerim Bey'in tutumunda ısrar etmesi her açıdan dikkat çeken bir hal olarak değerlendirilmiştir (BOA, Y.A.HUS. 510/1). Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Müşîriyyeti de Osman Efendi'nin çarçabuk ve sağ salım Cizre'ye gönderilmesini Abdülkerim Bey'e bildirmiştir. Ayrıca askeriyyeden hususi memur gönderilmek suretiyle şikâyete son verileceğini cevaben eklemiştir (BOA, BEO 3010/225741).

Mevzuya dair Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Müşîriyyeti'nin yaptığı araştırma için esasının farklı bir boyutunu sunmaktadır. Müşîr Zeki, 25 Mart 1907 tarihli telgrafında; Osman Efendi'nin Kaymakam Abdülkerim Bey'in damadı olup, aralarındaki bir muhasebe meselesinden dolayı, kendi arzusuyla Abdülkerim Bey'in yanına gittiğini belirtmektedir. Abdülkerim Bey'e hayli borcu bulunan Osman Efendi, emniyeti suistimal eylemesine binaen Abdülkerim Bey'in baskısına maruz kalmıştır. Müşîr Zeki, Osman Efendi ve Cizre ahalisine yönelik ithamlarda bulunurken, Osman Efendi ve Cizre ahali için ahlaki olmayan, bozguncu yakıştırması yapmıştır. Hatta eskiden beri Bedirhan takımının bir suçu başkasına yükleme alışkanlığıyla hareket eden Cizre ahalisinin bu nedenle Abdülkerim Bey kullarına kin ve düşmanlık beslediklerini ileri sürmektedir. Bununla birlikte Müşîr Zeki, Abdülkerim Bey'in Osman Efendi'yi bazı bahanelerle serbest bırakmadığını ifade etmiştir (BOA, Y. PRK. ASK 244/64).

Bitlis Vilâyeti'ne Siirt Mutasarrıflığı'na intikal edilen ve Sadâret'e bildirilen hadiseyle ilişkili olan bir durum endişeye yol açmıştır. Siirt Mutasarrıflığı'na göre Abdülkerim Bey'in Osman Efendi'yi hapsedip, para cezası almasına rağmen tahliye etmemesinin kısmen Miran reisine kısmen Osman Efendi'ye bağlı aşiretlere tesir etmiştir. Ayrıca aşiretler arasında rıza gösterilemeyecek olaylara sebebiyet vermemesi için aşiretlerin heyecanın teskin edilmesi hususunda gerekli tedbirin alınmasına mutasarrıflıkça dikkat çekilmiştir. Verilen bilginin önemine binaen, Sadâret'ten Taraf-ı Vâlâ-yi Seraskeriyye'ye önlem alınması talimatı verilmiştir (BOA, BEO 3018/226287/1).

Abdülkerim Bey, Hamidiye 49. Alay Kaymakamı görevinde bulunurken, Osman Efendi hakkında yoğun suçlamalarda bulunduğu 17 Ekim 1908 tarihli bir telgrafi acele koduyla ve Diyarbakır Vilâyeti vasıtasıyla Sadâret makamına göndermiştir. Telgrafında Abdülkerim Bey, Meşrutiyet Devri öncesinde Osman Efendi'nin Cizre ağası konumuna haiz olduğunu, cinayetten mahkûm bulunmasına ve bu husustaki resmi yazının Cizre Mahkemesi'nden çıkmasına rağmen Kanun-i Esasi'nin ilanıyla Cemiyet-i İttihadiyye'ye dâhil olup, geçmiş suçlarını hükümetten gizleyerek Cemiyetin belediye reisliğini kaptığını belirtmektedir. Abdülkerim Bey'e göre oç duygusuyla hareket eden Osman Efendi, keyfi davranarak istediğini hapsedmekte ya da tahliye etmektedir. Hapsettiklerini, yakınlarından meselenin derecesine göre para alıp menfaat sağladıktan sonra bırakmaktadır (BOA, DH. MKT. 2639/96). Abdülkerim Bey'in bahsini ettiği cinayet, muhtemelen Mardin jandarma binbaşısının Osman Efendi tarafından öldürülmesidir. İşlediği cinayetten ötürü Osman Efendi idama mahkûm edilmiştir. Firar ettiği için hükümet-i mahalliyece infaz olunmadığı Cizreli Ahmed Hamdi imzasıyla çekilen telgrafta belirtilmektedir (BOA, ZB. 352/59).

Telgrafta Abdülkerim Bey tarafından Kanun-i Esasi'nin ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilanıyla iftihar eden, her daim kanuni hükümlere göre hareket eden Miran Aşireti hakkında Osman

⁷ Adile Hanım, Abdülkerim Bey'in kız kardeşidir. Diyarbakır Valisi Fehmi Bey, Sadâret'e çektiği telgrafında hadiseye dair bilgi verirken, Osman Efendi'nin eşi Adile Hanım'ın Abdülkerim Bey'in kız kardeşi olduğunu yazmaktadır. Bkz. BOA, Y.HUS. 510/1/2).

Efendi'nin türlü türlü ihanetler icra ettiği ileri sürülmektedir. Yine Abdülkerim Bey'e göre Osman Efendi'nin maksadı; can ve mal kuvvetiyle devlet ve millet uğrunda hazır bulunan Miran aşiretini gözden düşürmektir. Ahaliyi fikrine ve kendisine itaate zorlamakta, kaza haricindeki aşiretlerden taraftar bulmaya çalışmakta olan Osman Efendi'nin girişiminin, Kanun-i Esasi'nin ilan ettiği adalet, hürriyet, eşitlik, birlik ilkelerine aykırılık teşkil ettiği vurgulanırken; mevcut duruma son verilmesini Abdülkerim Bey, iki alayın efradıyla birlikte istirham eylemektedir (BOA, DH. MKT. 2639/96).

Osman Efendi, 1907 yılında Kale Mahallesi sakinlerinden çok sayıda aile birlikte Zaho'ya gitmek zorunda kalmıştır. Zaho'ya gitmesindeki etkenlerden biri, buradaki aşiret reisleri ve ileri gelenleri ile iyi ilişkilerinin bulunması ve sevilmesi, itibar görmesiydi. Diğer etken kız kardeşi Enise Hanım'ın Zaho'da nüfuzlu bir ailenin gelini olmasıydı. Zaho'da kaldığı süre zarfında kendisi ve beraberindekiler iyi ağırlanmak suretiyle misafir edilmişlerdir. Osman Efendi, Zaho'da iken bir taraftan da Cizre'ye yeniden dönebilmek için çabalayıp koşulların elvermesini beklemiştir (Görüşme: 20 Nisan 2018; Görüşme: 26 Nisan 2018).

Diyarbakır Valisi Fehmi Bey, Abdülkerim ile aralarında soğukluk ve çekişme neticesinde Osman Efendi'nin destekçileriyle Zaho'ya savuştuğunu, burada Zaho ağası ile ittifak kurarak kervan vurmak, kelek basmak gibi eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğunu Mardin Mutasarrıflığı'ndan ehemmiyetle yazılmış olduğunu Sadâret makamına bildirmektedir. Vali Fehmi Bey, ayrıca Osman Efendi ve destekçileri hakkında soruşturma açılarak eşkıyalıklarının önlenmesi hakkında Musul Vilâyeti'ne talimat verilmesini Sadâret'ten istirham etmektedir. Sadâret de Musul Vilâyeti'nden gerekli girişimlerde bulunularak tehdidin sonlandırılmasını istemiştir (BOA, BEO 3094/231994).

Diyarbakır Valisi Mustafa Bey, Musul Vilâyetinden gelen 29 Kasım 1907 tarihli bir telgrafnamede, Osman Efendi'nin Cizre kazasına tabi Silopi nahiyesinde Tayan Aşireti reislerinden Reşid Ağa nezdinde olduğunun kendilerine bildirildiğini Sadâret makamına aktarmaktadır (BOA, BEO, 3197/239715). Söz konusu bilgi, Osman Efendi'nin 1907 yılı sonlarına doğru Zaho'dan Silopi'ye geldiğini göstermektedir.

Osman Efendi ile ilişkilendirilen bir başka hadise, Midyat kazası kaymakamı iken birçok masum insanın katline sebep olduğu belirtilen Diyarbakırlı Ziya Bey'in Cizre kazası kaymakamlığına atanmasının yol açtığı rahatsızlık üzerine, Cizre'deki birçok sadat, eşraf, ulema ile vücuhun imzasını taşıyan ve Dâhiliyye Nezareti'ne çekilen şikâyet telgrafının Cizre Belediye Reis-i Sabıkı Osman Efendi'nin yönlendirmesinin eseri olduğudur. Telgrafta, Midyat kazası asayişini ihlal eden Ziya Bey'in hürriyetin ilanı ile istifaya mecbur kalarak Diyarbakır'a geçtiği; ancak vilâyet idare azası bulunan biraderi Mustafa Bey'in nüfuzuyla Cizre Kaymakamlığı'na tayin edildiğine yer verilmektedir. Hürriyetin ilanına rağmen "*Hükümet yine eski hükümettir*" diyen Ziya Bey'in tavrı, ahalinin can ve malından endişe duymaya sebebiyet vermektedir. Eğer Ziya Bey bir an evvel işten el çektilir, yerine hürriyetperver bir zat tayin edilmezse, Cizre'nin Midyat gibi elim sonuçlarla karşı karşıya kalacağına değinilmektedir (BOA, DH. MKT. 2705/24).⁸

Kendilerinden bilgi aldığımız Osman Efendi ailesine mensup fertler, Osman Efendi'nin Zaho'dan döndükten sonra 1908 yılında Cizre belediye reisi olarak atandığını ve vefatına kadar bu görevde kaldığını ileri sürmektedir (Görüşme: 20 Nisan 2018). Ancak yukarıda da belirtildiği üzere dönemin resmi belgelerinden Osman Efendi'nin 1906 yılında Cizre belediye reisi olduğu görülmektedir.

⁸ Telgraf; sadattan Necmeddin, Süleyman; ulemadan Abdullah, Hasan; eşraftan Osman Nuri, Abdülkerim, Abdullah, Abdülmeccid, Hasan Selim, Mehmed; vücuhtan, Abdurrahman, Abdülfettah, İsmail, Gabrail, Mehmed adlarına çekilmiştir. 18 kişinin adının geçtiği telgrafta eşraf ve vücuhtan birer kişinin isimleri okunamamıştır.

Osman Efendi'nin hüsn-i hizmetine binaen Kapıcıbaşılık rütbesiyle taltifi Diyarbakır Vilâyeti'nce talep edilmiştir. 1906 yılında belediye reisliği görevinde iken Osman Efendi'nin kapıcıbaşılık rütbesiyle taltifi Dâhiliyye makamınca uygun görülmüştür (BOA, DH. MKT. 891/11).⁹

Osman Efendi, Cizre'de belediye reisliği süresince günümüzde arkeolojik sit alanı kabul edilen Hamidiye Kışlası'nı hizmet binası olarak kullanmıştır. Belediye reisliği dışında kendisine devlet tarafından geniş yetkiler tanınan Osman Efendi, sahip olduğu yetkiyi Cizre halkı ve özellikle ihtiyaç sahibi kimseler için bahşetmiştir. Ayrıca Cizre'de sur içindeki park, bahçe ve yeşil alanları korumuş, sur dışında yeni mesire alanlarının kazandırılması için çalışmıştır (Görüşme: 20 Nisan 2018).

Osman Efendi'nin Vefatı

Osman Efendi, Hicri 1339, Miladi 8 Nisan 1923 yılında uzun süren siroz hastalığından dolayı Bağdat'ta vefat etmiştir (Nüfus Kayıt Örneği, Osman Efendi –Elçiturunu-; Bingöl, 2008: 203) Tüzün, Osman Efendi'nin 1931 yılında Irak'ta vefat ettiği bilgisini vermektedir (Tüzün, 2014: 489). Aile efradının anlatımına göre Bağdat'tan Zaho'ya vasıta ile getirilen cenaze, Zaho halkı tarafından el üstünde Habur'a kadar taşınmıştır. Silopi ve Cizre halkınca teslim alınan cenaze, Cizre Asr-i Mezarlığı'ndaki Molla Sadızkâde Aile Kabristanı'na defnedilmiştir. Osman Efendi'nin mezarı, hâlâ belirtilen yerde mevcuttur. Elde ettiği konum ve statüsü gereği mezar taşının üzerinde fes figürü bulunmaktadır (Görüşme: 20 Nisan 2018).

Osman Efendi'nin Kardeşi Abdülkerim Efendi

Osman Efendi'nin mensubu bulunduğu ailenin Osmanlı Devlet erkânı ile genelde olumlu seyreden ilişkileri devletin yıkılışına kadar sürmüştür. Osmanlı Devleti'nin yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında gerçekleşen Şeyh Said Kalkışması'yla aile efradından bazıların ilişkili görülüp yargılanmaları, ailenin Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e intikal eden saygınlığını zedelemiştir. Kalkışma ile ilişkili görülenlerden biri, Osman Efendi'nin amcası Mahmud Efendi'nin oğlu Sadık Efendi diğeri Osman Efendi'nin kardeşi Abdülkerim'dir. Sadık Efendi, Şark İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanıp Diyarbakır'da idam edilmiştir. Abdülkerim Efendi ise yaşı küçük olduğundan idamdan kurtulmuştur. 15 yıl hapis cezasına çarptırılan Sadık Efendi Amasya Hapishanesi'nde yatmıştır (Görüşme: 20 Nisan 2018).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra yaşanan kalkışma hadisesinden dolayı, yeni devlet erkânının aileye yaklaşımı mesafeli olmuştur. Öyle ki Abdülkerim Efendi hapishaneden çıktıktan sonra maruz kaldığı baskı neticesinde Mustafa Paşa'nın oğlu Naif Bey'in daveti üzerine Suriye'nin Ayndivar bölgesine gitmiş ve hayatı boyunca burada kalmıştır. Abdülkerim Efendi, 1930-1934 yılları arasında Ayndivar'da idarecilik, belediye başkanlığı; 1943-1947 yılları arasında da Suriye Parlamentosu'nda milletvekilliği görevinde bulunmuştur (Görüşme: 20 Nisan 2018).

⁹ Kapıcıbaşılık Osmanlı Devleti'nde başlangıçta bir makam idi. 18. Yüzyıldan başlayarak bir rütbe olarak da verilmeye başlandı. Fatih Kanunnamesi uyarınca en kıdemli kapıcı olan kapıcıbaşının asıl görevi, her gün Babü's-Selam denilen Ortakapı'da çok sayıda kapıcı ile birlikte gece-gündüz nöbet tutmak, gümüş asalarıyla Divan'ın kapısında beklemek, elçilerin kollarına girerek padişahın huzuruna çıkarmaktı. Diğer taraftan beylerbeyi ve vezirlere verilen gizli emirleri, önemli fermanları iletmek, siyasi idam kararlarını yerine getirmek, Eflak, Boğdan ve Erdel beyliği ya da voyvodalığına yeni atanarlara görev yerlerine kadar eşlik etmekle de görevlendirilirdi. Zamanla Saray Mabeynciliği görevlerini de üstlenmiştir. Kapıcıların kıdemli ve eski olanlarıyla, eminlik, nazırlık, mütesellimlik, voyvodalık yapan taşra ileri gelenlerine ve vezirlerin yetişkin oğullarına da rütbe olarak kapıcıbaşılık veriliirdi. Bkz. (Özbilgen, 2003: 111-112. Bu bilgiler ışığında Osman Efendi'ye taşra ileri gelenlerinden biri olması hasebiyle kapıcıbaşılık rütbesi verildiği söylenebilir.

Aile Şeceresi

Molla Sadık Efendi

Abdullah Efendi

- Osman Efendi
- Abdülkerim Efendi
- Mustafa Efendi
- Mehmed Emin Efendi

Mahmud Efendi

- Sadık Efendi

Abdurrahman Efendi

- Hakkı
- Cemil

-Said Efendi

-Naim Efendi

-Ayhan Ayhanoglu

- Naim Ayhanoglu
- Muhyeddin Ayhanoglu
- Osman Ayhanoglu

-Enise: Abdullah Efendi'nin kızı ve Cizre Müftüsü Ahmed Hilmi Özalp'ın eşidir.

-Hacer: Abdullah Efendi'nin kızı ve Silopi'de yerleşik Ökten ailesinden Mehmed Ökten'nin (Mihemedê Amo) annesidir (Görüşme: 20 Nisan 2018).

Sonuç

Molla Sadık'ın torunu ve Abdullah Bey'in oğlu Osman Efendi'ye dair sınırlı denilebilecek bir bilgi mevcuttur. Aile efradı dışında özellikle ulaşılabilen arşiv belgeleri, kendisi ve yaşadıkları hakkında daha sağlıklı bilgiler edinmemizi sağlasa da yeterli olduğu söylenemez.

19. Yüzyıl ortalarına doğru ve sonrasında Osman Efendi'nin mensubu bulunduğu Molla Sadık ailesinin, Osmanlı Devleti'nin taşra yapısında önemli yer edinip merkezce de kabul gördüğü, Bedirhan Bey Kalkışması sonrası Molla Sadık'a verilen vekillik görevinden anlaşmıştır. Molla Sadık'ın yanı sıra Abdullah Bey de devlet nezdinde önemli vazifeler edinerek bir bakıma Osman Efendi'nin önünün açılmasına imkân sağlamışlardır.

Osman Efendi'nin Cizre ve çevresinde nüfuzlu ve otoriter bir güç haline gelmesinde; Molla Sadık ailesinin devlet nezdindeki konumu, kendisinin kapıcıbaşılık rütbesiyle taltif edilmesi, Miran Mustafa Paşa'nın kızıyla evlilik yapması gibi gelişmeler etkili olmuştur. Miran Mustafa Paşa ailesi ile evlilik yoluyla kurulan bağın beklenebilecek getirisi, Osman Efendi'nin yaşamına olumlu yönde tesir etmesiydi. Ancak Abdülkerim Bey'in, babası Mustafa Paşa'nın vefatından sonra yerine geçmesi, Osman Efendi'nin yaşamında önemli bir kırılmayı oluşturmuştur. Abdülkerim Bey'in kendisine karşı tavır alması, özelde Osman Efendi ve ailesinin genelde ise Cizre ve civarındaki halkın sıkıntılar yaşamasına, hatta büyük bir kitlenin göç etmesine yol açmıştır. İkili arasında yaşanan hadiseler, devletin merkez ile taşradaki mülki ve askeri makamlarını epey uğraştırmıştır. Diğer taraftan süreç, Osman Efendi'nin Cizre belediye reisliği görevini tam olarak ifa etmesine engel teşkil etmiştir.

Osman Efendi ve Abdülkerim Bey arasındaki anlaşmazlık güç çekişmesine dayanmaktadır. Güç çekişmesi, yöre ve ahali üzerinde olumsuz bir tesir bırakmıştır. Ayrıca Abdülkerim Bey ile Diyarbakır Valisi Fehmi Bey'in Osman Efendi hakkındaki suçlamaları, Osman Efendi'nin Mardin jandarma binbaşısının ölümüne sebep olması, Osman Efendi ve ailesinin saygınlığını zedeleyen hadiselerdir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri

Bâb-ı âli Evrâk Odası (BEO) 3000/224935; 3001/225042; 3006/225396; 3007/225458; 3008/225538; 3197/239715; 3010/225741; 3018/226287/1; 3094/231994.

Sadâret Mektubî Kalemi Umum Vilayet (A. MKT. UM.) 546/23; 383/27.

Dâhiliyye Nezâreti Mektûbî Kalemi Evrâkı (DH. MKT.) 891/11; 1044/41; 2639/96; 2705/24.

Dâhiliyye Nezâreti Tesrî-i Muamelât ve Islahat Komisyonu, Muamelât (DH. TMİK. M.) 42/35.

Yıldız Sadâret Hususî Maruzât Evrâkı (Y. A. HUS.) 510/1.

Yıldız Perakende Askerî Maruzât Evrâkı (Y. PRK. ASK.) 244/64.

Zabtiyye (ZB.) 352/59.

Kitap ve Makaleler

Bingöl, A. (2008), *Kulîlkên Baxê Botan*, Berdan Matbaası.

İzğöer, A.Z. (1999), *Diyarbakır Salnâmeleri*, Cilt 4, İstanbul: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

İzğöer, A.Z. (1999), *Diyarbakır Salnâmeleri*, Cilt 5, İstanbul: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Karaman, O. (2012), "Diyarbakır Valisi Hatunoğlu Kurt İsmail Hakkı Paşa'nın Diyarbakır'daki Aşiretleri Islah ve İskân Çalışması (1868-1875)", *History Studies*, 4, 227-249.

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Nüfus Kayıt Örneği (Ayşe Elçiturunu).

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Nüfus Kayıt Örneği (Osman Efendi –Elçiturunu-).

Özbilgen, E. (2003), *Bütün Yönleriyle Osmanlı*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Süreyya, M. (1996), *Sicill-i Osmanî*, Cilt III, (Haz. Nuri Akbayar), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Takvim-i Vekayi, (30 Kasım 1847). "Bedirhan Bey'den İşitilen Bazı İfadelerin Jurnalidir".

Tozlu, S. (2006), Karapapaklar Hakkında Bazı Notlar II, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 9, (9), 90-110.

Tüzün, M. (2014), *Cizre Tarihi*, Cilt 1, İstanbul: Nûbihar Yayınları.

Sözlü Kaynaklar (Mülakat)

Ahmet Saygıdar, Emekli Memur, Yaş 68 (Görüşme Yeri ve Tarihi: Cizre, 26 Nisan 2018).

Aile efradı ile yapılan görüşme (Görüşme Yeri ve Tarihi: Cizre, 20 Nisan 2018).

